

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมในการทำศพของพุทธศาสนิกชน มีวัตถุประสงค์หลักในการวิจัยนี้คือ เพื่อศึกษาหลักธรรมและความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมในการทำศพ และเพื่อศึกษาความเข้าใจของพุทธศาสนิกชนต่อพิธีกรรมในการทำศพ โดยในการศึกษาครั้งนี้ได้เลือกกรณีศึกษาวัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร และเพื่อให้การศึกษามีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น จึงได้ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเป็น 2 ส่วน คือ

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative statistics) โดยการศึกษาครั้งนี้ได้ใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าความถี่ (Frequency) ค่าเฉลี่ย (Mean) ในการออกแบบสอบถาม กลุ่มตัวอย่างคือพุทธศาสนิกชนที่มาร่วมพิธีกรรมในการทำศพที่วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร ที่อายุตั้งแต่ 25 ปีขึ้นไป ใช้วิธีการสุ่มเลือกในการเลือกกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 343 คน โดยแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ส่วนแรกประกอบด้วยข้อมูลด้านประชากรของกลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ ส่วนที่สองประกอบด้วยความคิดเห็นด้านความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมในการทำศพจากประสบการณ์ที่ได้รับจริง ซึ่งเป็นคำถามในลักษณะมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) 3 ระดับ คือ เชื่อ ไม่แน่ใจ และไม่เชื่อ จำนวน 14 ข้อ และส่วนที่สามเป็นคำถามปลายเปิด เกี่ยวกับความเข้าใจในเรื่องหลักธรรมและความเชื่อที่ได้รับจากการมาร่วมพิธีกรรมในการทำศพ จำนวน 9 ข้อ

2. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive analysis) เป็นการแปลผลจากการค้นคว้าเอกสารทั้งในส่วนปฐมภูมิและทุติยภูมิและเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกในการสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่กำหนดเป็นกลุ่มตัวอย่างคือ พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการฌาปนสถานวัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร และพระภิกษุผู้เคยดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการฌาปนสถานวัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร รวมทั้งพระภิกษุผู้มีประสบการณ์ในพิธีกรรมบำเพ็ญกุศลวัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร จำนวน 5 รูป และเจ้าหน้าที่ฌาปนสถานวัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร จำนวน 2 คน เป็นการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured interview) โดยสอบถามถึงประวัติ ชีวิตประจำวัน และข้อมูลเกี่ยวกับพิธีกรรมในการทำศพ ในการรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์ ที่มีแต่หัวข้อที่ต้องการสัมภาษณ์ เป็นประเด็นกว้างๆ ส่วนคำถามเฉพาะเกี่ยวกับรายละเอียดต่างๆ นั้นไม่เหมือนกันหมด ผู้ให้สัมภาษณ์แต่ละคนอาจให้รายละเอียดปลีกย่อยที่

ต่างกัน ซึ่งคำถามเกี่ยวกับรายละเอียดต่างๆ นั้นจะเกิดขึ้นต่อเนื่องจากการให้ข้อมูลของผู้ให้สัมภาษณ์แต่ละคน เพื่อที่ผู้วิจัยจะได้รับรู้ข้อมูลโดยละเอียด ตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริง โดยมีกรอบข้อมูลที่ต้องการดังต่อไปนี้ ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถามได้ เช่น เพศ อายุ ระดับการศึกษา และภูมิลำเนาเดิม ข้อมูลเกี่ยวกับหลักธรรมและความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมในการทำศพ และข้อมูลเกี่ยวกับความเข้าใจในหลักธรรมและความเชื่อในพิธีกรรมในการทำศพ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative analysis)

ในการคัดเลือกผู้ตอบแบบสอบถามครั้งนี้ ได้เลือกผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมพิธีกรรมในการทำศพที่วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร ถนนประชาธิปไตย แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร จำนวนทั้งสิ้น 343 คน จากการสำรวจทั้งหมด 400 ชุด โดยในแบบสอบถามสามารถแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่

1. ข้อมูลด้านประชากรของกลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้
2. ความคิดเห็นด้านหลักธรรมและความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมในการทำศพ
3. ความเข้าใจในหลักธรรมและความเชื่อที่ได้รับจากการมาร่วมพิธีกรรมในการทำศพ

ตอนที่ 1 ข้อมูลด้านประชากรของกลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้

ตารางที่ 4.1 การแจกแจงตามเพศและอายุ

		จำนวน (คน)	ร้อยละ
เพศ	ชาย	157	45.8
	หญิง	186	54.2
อายุ	25-30 ปี	73	21.3
	31-35 ปี	22	6.4
	36-40 ปี	60	17.5
	41-45 ปี	53	15.5
	46-50 ปี	32	9.3
	มากกว่า 50 ปีขึ้นไป	103	30.0

จากตารางแจกแจงที่ 4.1 แจกแจงตามเพศและอายุของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า จากจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด 343 คน เป็นชาย 157 คน เป็นหญิง 186 คน โดยอายุของผู้ตอบแบบสอบถามอยู่ในช่วงวัยตั้งแต่ 25 ปีขึ้นไป ช่วงอายุที่มีค่าความถี่มากที่สุดอยู่ในช่วงอายุมากกว่า 50 ปีขึ้นไป ร้อยละ 30 รองลงมาอยู่ในช่วงอายุ 25-30 ปี ร้อยละ 21.3 ช่วงอายุที่มีค่าความถี่น้อยที่สุดอยู่ในช่วงอายุ 31-35 ปี ร้อยละ 6.4 จากผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด

ตารางที่ 4.2 การแจกแจงค่าระดับการศึกษา

	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ต่ำกว่าปริญญาตรี	130	37.9
ปริญญาตรีหรือเทียบเท่า	150	43.7
สูงกว่าปริญญาตรี	63	18.4
รวม	343	100.0

จากตารางแจกแจงที่ 4.2 แจกแจงค่าระดับการศึกษาของผู้ตอบแบบสอบถามพบว่า ช่วงความถี่มากที่สุด คือระดับการศึกษาปริญญาตรีหรือเทียบเท่า ร้อยละ 43.7 รองลงมาคือต่ำกว่าปริญญาตรี ร้อยละ 37.9 และช่วงความถี่น้อยที่สุด คือสูงกว่าปริญญาตรี ร้อยละ 18.4 จากผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด

ตารางที่ 4.3 การแจกแจงค่าระดับรายได้ต่อเดือน

	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ต่ำกว่า 10,000 บาท	103	30.0
10,001-20,000 บาท	106	30.9
20,001-30,000 บาท	42	12.2
30,001-40,000 บาท	34	9.9
40,001-50,000 บาท	24	7.0
มากกว่า 50,000 บาท	34	9.9
รวม	343	100.0

จากตารางแจกแจงที่ 4.3 แจกแจงค่าระดับรายได้ต่อเดือนของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่าระดับรายได้ของผู้ตอบแบบสอบถามช่วงความถี่มากที่สุดอยู่ที่ 10,001 – 20,000 บาทต่อเดือน ร้อยละ 30.9 รองลงมาอยู่ในช่วงต่ำกว่า 10,000 บาท ร้อยละ 30 ช่วงความถี่น้อยที่สุดคือช่วงระดับรายได้ 40,001-50,000 บาท ต่อเดือน ร้อยละ 7 จากผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด

ตารางที่ 4.4 การแจกแจงค่าภูมิภาคเดิม

	จำนวน (คน)	ร้อยละ
กรุงเทพ	238	69.4
ภาคกลาง	42	12.2
ภาคเหนือ	19	5.5
ภาคตะวันออก	4	1.2
ภาคอีสาน	25	7.3
ภาคใต้	15	4.4
รวม	343	100.0

จากตารางแจกแจงที่ 4.4 แจกแจงค่าภูมิภาคเดิมของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่าค่าช่วงความถี่มากที่สุดคืออยู่ในกรุงเทพมหานคร ร้อยละ 69.4 รองลงมาคือภาคกลาง ร้อยละ 12.2 ช่วงความถี่น้อยที่สุดอยู่ที่ ภาคตะวันออก ร้อยละ 1.2 จากผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด

ตารางที่ 4.5 การแจกแจงค่าความสัมพันธ์กับผู้ตาย

	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ญาติสนิท	141	41.1
เพื่อนบ้าน เพื่อนร่วมงาน	165	48.1
พระภิกษุที่มาร่วมงาน	1	0.3
เจ้าหน้าที่ของวัด	22	6.4
จากธุรกิจ	8	2.3
เพื่อนของลูกหลาน	6	1.7
รวม	343	100.0

จากตารางแจกแจงที่ 4.5 แจกแจงค่าความสัมพันธ์กับผู้ตายพบว่า ค่าความถี่มากที่สุดอยู่ในกลุ่มเพื่อนบ้านหรือเพื่อนร่วมงาน ร้อยละ 48.1 รองลงมาคือญาติสนิท ร้อยละ 41.1 และค่าความถี่น้อยที่สุด คือพระภิกษุที่มาร่วมงาน คือ ร้อยละ 0.3 จากผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด

ตารางที่ 4.6 การแจกแจงสาเหตุที่มาร่วมหรือเลือกที่จะจัดกิจกรรมพิธีกรรมในการทำศพ

	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ใกล้บ้าน สะดวกต่อการเดินทาง	182	53.1
มีความใกล้ชิดกับวัดเป็นการส่วนตัว	67	19.5
สถานที่เอื้ออำนวย	60	17.5
เจ้าหน้าที่วัด	8	2.3
คู่สามีภรรยาเป็นระเบียบ ชอบวัดนี้	26	7.6
รวม	343	100.0

จากตารางแจกแจงที่ 4.6 แจกแจงสาเหตุที่เลือกมาร่วมพิธีกรรมในการทำศพหรือเลือกที่จะจัดพิธีกรรมในการทำศพที่วัดประยูรวงศาวาสวรวิหาร พบว่าค่าความถี่มากที่สุดคือใกล้บ้าน และสะดวกต่อการเดินทางมาร่วมงาน ร้อยละ 53.1 รองลงมาคือมีความใกล้ชิดกับวัดเป็นการส่วนตัว ร้อยละ 19.5 ค่าความถี่น้อยที่สุดคือเจ้าหน้าที่วัด ร้อยละ 2.3 จากผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นด้านความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมในการทำศพ

ตารางที่ 4.7 การแจกแจงค่าร้อยละด้านความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมในการทำศพ

ความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมในการทำศพ	แสดงผลเป็นค่าร้อยละ		
	เชื่อ	ไม่แน่ใจ	ไม่เชื่อ
1. การจัดงานศพจะทำให้ผู้ตายได้รับผลบุญ	83.4	13.1	3.5
2. การจุดธูปไหว้ศพจะทำให้เราสามารถสื่อสารไปถึงผู้ตายได้	61.5	32.7	5.8
3. การนิมนต์พระมาสวด 4 รูป เป็นเรื่องงานอวมงคล	44.9	34.1	21.0
4. การจัดงานศพเป็นการแสดงถึงความกตัญญู	83.4	14.0	2.6

ตารางที่ 4.7 การแจกแจงค่าร้อยละด้านความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมในการทำศพ (ต่อ)

ความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมในการทำศพ	แสดงผลเป็นค่าร้อยละ		
	เชื่อ	ไม่แน่ใจ	ไม่เชื่อ
5. การรดน้ำศพเป็นการสื่อถึงการขอขมาต่อผู้ตาย	88.6	10.5	0.9
6. ถ้ามีคนตาย 2 คน ในปีเดียวกันในบ้านนั้น จะมีตายเป็นคนที่ 3 จึงต้องแก้เคล็ดด้วยการนำตุ๊กตาใส่ในโลงคนตาย	22.7	39.7	37.6
7. การประพรมน้ำมนต์ธรรณสารช่วยปัดเป่าสิ่งไม่เป็นมงคลในการมาร่วมงานบำเพ็ญกุศลศพ	45.5	41.1	3.4
8. การทำบุญ 3 วาระ คือ 7 วัน 50 วัน และ 100 วัน จะทำให้ผู้ตายได้รับผลบุญครบถ้วน	60.3	35.0	4.7
9. การสวดพระอภิธรรมหน้าศพเป็นการทำตามพุทธประเพณี	91.3	7.6	1.2
10. การต่อไฟตลอดเวลาเพื่อเป็นการนำทางให้ผู้ตาย	59.2	33.5	7.3
11. การโยงกุษาโยงหรือสายโยงจากมือของผู้ตายแล้วนำผ้าบังสุกุลทอดวางบนกุษาโยงหรือสายโยงนั้น แล้วให้พระสงฆ์พิจารณาผ้าบังสุกุล ก็เพื่อให้ผู้ตายได้ทำบุญด้วยมือตนเอง	59.2	27.4	12.8
12. การไปร่วมงานฌาปนกิจศพเพื่อร่วมบูชาความดีของผู้ตาย ด้วยการใช้ดอกไม้จันทน์	64.4	30.6	5.0
13. การเผาศพวันศุกร์ ให้ทุกข์คนยังอยู่	25.7	46.9	27.4
14. การเก็บอัฐิของผู้ตายไว้บูชาเป็นเหตุให้เกิดมงคลชีวิต	47.5	39.7	12.8

สำหรับเกณฑ์ในการแปลความหมายข้อมูลใช้เกณฑ์ต่อไปนี้ (จากทฤษฎีของ Yamane, T., 1960, p. 204) น้ำหนักคะแนนแต่ละตัวเลือก ดังนี้

เกณฑ์การแปลความหมายของข้อมูล

ค่าเฉลี่ยระหว่าง 2.34- 3.00 หมายถึง ไม่เชื่อ

ค่าเฉลี่ยระหว่าง 1.68- 2.33 หมายถึง ไม่แน่ใจ

ค่าเฉลี่ยระหว่าง 1.00- 1.67 หมายถึง เชื่อ

ตารางที่ 4.8 การแปลผลจากความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมในการทำศพ

ความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมในการทำศพ	ค่าเฉลี่ย	การแปลผล
1. การจัดงานศพจะทำให้ผู้ตายได้รับผลบุญ	1.20	เชื่อ
2. การจุดธูปไหว้ศพจะทำให้เราสามารถสื่อไปถึงผู้ตายได้	1.44	เชื่อ
3. การนิมนต์พระมาสวด 4 รูป เป็นเรื่องงานอวมงคล	1.76	ไม่แน่ใจ
4. การจัดงานศพเป็นการแสดงถึงความกตัญญู	1.19	เชื่อ
5. การรดน้ำศพเป็นการสื่อถึงการขอขมาต่อผู้ตาย	1.12	เชื่อ
6. ถ้ามีคนตาย 2 คน ในปีเดียวกันในบ้านนั้น จะมีตายเป็นคนที่ 3 จึงต้องแก้เคล็ดด้วยการนำตุ๊กตาใส่ในโลงคนตาย	2.14	ไม่แน่ใจ
7. การประพรมน้ำมนต์ธรรมนิสารช่วยปิดเป่าสิ่งไม่เป็นมงคลในการมาร่วมงานบำเพ็ญกุศลศพ	1.67	ไม่แน่ใจ
8. การทำบุญ 3 วาระ คือ 7 วัน 50 วัน และ 100 วัน จะทำให้ผู้ตายได้รับผลบุญครบถ้วน	1.44	เชื่อ
9. การสวดพระอภิธรรมหน้าศพเป็นการทำตามพุทธประเพณี	1.10	เชื่อ
10. การต่อไฟตลอดเวลาเพื่อเป็นการนำทางให้ผู้ตาย	1.48	เชื่อ
11. การโยงกุญาโยงหรือสายโยงจากมือของผู้ตายแล้วนำผ้าบังสุกุล ทอดวางบนกุญาโยงหรือสายโยงนั้น แล้วให้พระสงฆ์พิจารณาผ้าบังสุกุล ก็เพื่อให้ผู้ตายได้ทำบุญด้วยมือตนเอง	1.59	เชื่อ
12. การไปร่วมงานฌาปนกิจศพเพื่อร่วมบูชาความดีของผู้ตายด้วยการใช้ดอกไม้จันทน์	1.41	เชื่อ
13. การเผาศพวันศุกร์ ให้ทุกข์คนยังอยู่	2.02	ไม่แน่ใจ
14. การเก็บอัฐิของผู้ตายไว้บูชาเป็นเหตุให้เกิดมงคลชีวิต	1.62	เชื่อ

การแปลผลจากการสำรวจในเรื่องหลักธรรมและความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมในการทำศพ จากตารางที่ 4.7 และ 4.8 จากจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมดดังนี้

การจัดงานศพจะทำให้ผู้ตายได้รับผลบุญ คือ เชื่อ ร้อยละ 83.4 การจุดธูปไหว้ศพจะทำให้เราสามารถสื่อไปถึงผู้ตายได้ คือเชื่อ ร้อยละ 61.5 การนิมนต์พระมาสวด 4 รูป เป็นเรื่องงานอวมงคล คือ เชื่อ ร้อยละ 44.9 การจัดงานศพเป็นการแสดงถึงความกตัญญู คือเชื่อ ร้อยละ 83.4 การรดน้ำศพเป็นการสื่อถึงการขอขมาต่อผู้ตาย คือเชื่อ ร้อยละ 88.6 ถ้ามีคนตาย 2 คน ในปีเดียวกัน

ในบ้านนั้น จะมีตายเป็นคนที 3 จึงต้องแก้เคล็ดด้วยการนำตุ๊กตาใส่ในโลงคนตาย คือไม่แน่ใจ ร้อยละ 39.7 การประพรมน้ำมันตรีนิหรัช่วยปิดเป่าสิ่งไม่เป็นมงคลในการมาร่วมงานบำเพ็ญกุศลศพ คือเชื่อ ร้อยละ 45.5 การทำบุญ 3 วาระ คือ 7 วัน 50 วัน และ 100 วัน จะทำให้ผู้ตายได้รับผลบุญครบถ้วน คือ เชื่อ ร้อยละ 60.3 การสวดพระอภิธรรมหน้าศพเป็นการทำตามพุทธประเพณี คือเชื่อ ร้อยละ 91.3 การต่อไฟตลอดเวลาเพื่อเป็นการนำทางให้ผู้ตาย คือ เชื่อ ร้อยละ 59.2 การโยงกุษาโยงหรือสายโยงจากมือของผู้ตายแล้วนำผ้าบังสุกุลทอดวางบนกุษาโยงหรือสายโยงนั้น แล้วให้พระสงฆ์พิจารณาผ้าบังสุกุล ก็เพื่อให้ผู้ตายได้ทำบุญด้วยมือตนเอง คือเชื่อ ร้อยละ 59.2 การไปร่วมงานฌาปนกิจศพเพื่อร่วมบูชาความดีของผู้ตายด้วยการใช้ดอกไม้จันทน์ คือเชื่อ ร้อยละ 64.4 การเผาศพวันศุกร์ ให้ทุกข์คนยังอยู่คือไม่แน่ใจ ร้อยละ 46.9 การเก็บอัฐิของผู้ตายไว้บูชาเป็นเหตุให้เกิดมงคลชีวิต คือ เชื่อ ร้อยละ 47.5

ตอนที่ 3 ความเข้าใจในเรื่องหลักกรรมและความเชื่อที่ได้รับจากการมาร่วมพิธีกรรมในการทำศพ

ในตอนที่ 3 เป็นคำถามปลายเปิด เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ตอบแบบสอบถามได้อธิบายถึงความเข้าใจในหลักกรรมและความเชื่อที่ได้รับจากการมาร่วมพิธีกรรมในการทำศพ (ซึ่งผู้วิจัยได้ประมวลแนวคำตอบที่สอดคล้องกับคำถามเพื่อเป็นเกณฑ์ในการประมวลความเข้าใจของผู้ตอบแบบสอบถามไว้ในที่นี้ด้วย) โดยในตอนนี้ได้มีคำถามทั้งหมด 9 ข้อ และได้คำตอบที่ทำให้ทราบความเข้าใจในเรื่องหลักกรรมและความเชื่อที่ได้รับจากการมาร่วมในพิธีกรรมการทำศพ โดยได้คำตอบดังต่อไปนี้

1. ท่านเข้าใจเกี่ยวกับพิธีกรรมการทำบุญก่อนาม (ทำบุญต่ออายุ) อย่างไรบ้าง

แนวคำตอบ เป็นการกระทำเพื่อบำรุงขวัญกำลังใจแก่ผู้ป่วย ทำให้ผู้ป่วยจิตใจดีงามเมื่อจิตใจดีงามถ้าเสียชีวิตก็จะเป็นเหตุให้เกิดในสุคติภูมิ

ผลที่ได้จากแบบสอบถาม

- ทราบจากคนแก่ว่าเพื่อต่ออายุตนเอง
- เพื่อให้จิตใจสงบมีสติมากขึ้น
- เพื่อเป็นการบำรุงขวัญและกำลังใจ
- เพื่อต่ออายุเพราะคนทักว่าดวงไม่ดีหรือหมดอายุขัย
- เพื่อต่ออายุเสริมดวงชะตาชีวิต
- เพื่อความสบายใจของตนเอง และคนที่อยู่รอบข้าง
- เพื่อเป็นกุศลโลบายทำให้คนได้ทำบุญ

- ไม่มีความเข้าใจและไม่คิดว่าเป็นไปได้
- เป็นความเชื่อแต่โบราณ เพื่อเป็นการเสริมดวง

2. ท่านเข้าใจในพิธีกรรมการรดน้ำศพอย่างไรบ้าง

แนวคำตอบ เดิมเป็นการอาบน้ำศพ แต่ภายหลังเมื่อได้ทำความสะอาดศพแล้ว ก็เปิดโอกาสให้กุลทนายและผู้ที่เกี่ยวข้องรดน้ำศพ เป็นการขอขมาผู้ตาย

ผลที่ได้จากแบบสอบถาม

- ไปขอขมาและสังฆกรรมวิญญานไปสู่สุคติ
- เป็นการขอขมา และให้ความเคารพศพ
- เพื่อขอขมาและเป็นคติธรรมให้คิดว่า ตายแล้วเอาอะไรไปไม่ได้
- เป็นกุศโลบายสอนคนที่ยังมีชีวิตอยู่
- เป็นประเพณีที่ทำสืบทอดตามกันมา

3. ท่านเข้าใจพิธีกรรมการมัตตราสังศพอย่างไรบ้าง

แนวคำตอบ เดิมไม่มีน้ำยารักษาสภาพศพ จำเป็นต้องมัดห่อให้มีมิดชิดไม่เกิดความอูจาดตาแก่ผู้พบเห็น บางครั้งศพตัวใหญ่บรรจุลงในหีบไม่สะดวก การมัตตราสังจะช่วยมัดอวัยวะที่ถ่างออกให้หุบเข้าเกิดความเรียบร้อยในการนำศพลงบรรจุลงในหีบศพ แต่เมื่อได้มีการมัตตราสังคนโบราณก็มักจะผูกปริศนาธรรมให้ข้อคิดแก่คนเป็น โดยอธิบายความหมายแต่ละห่วงที่มัดตามอวัยวะคนตายว่า ห่วง 1 ได้แก่บุตรธิดาผูกที่คอ ห่วงที่ 2 ได้แก่ทรัพย์สมบัติผูกที่ข้อเท้า ห่วงที่ 3 ได้แก่ ภรรยาผูกที่ข้อมือ

ผลที่ได้จากแบบสอบถาม

- ความเชื่อแต่โบราณ คือให้ผู้ตายได้พนมมือไหว้พระระหว่างทาง
- เป็นพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา
- ให้ศพอยู่กับที่
- เพื่อไม่ให้ศพอืด เพราะสมัยก่อนไม่มียาฉีด
- เป็นคติสอนใจที่คนไทยมีความเชื่อว่า บ่วง 3 บ่วงคอยเกาะคอยดึงไม่ให้หลุดพ้น

จากกิเลส

- มีการโยงสายโยงไปยังพระสงฆ์ ซึ่งคนตายจะได้รับผลบุญจากการสวดศพ
- เชื่อว่าเป็นการสะกดวิญญาน
- เป็นประเพณีที่ทำสืบต่อกันมา

4. ท่านเข้าใจขั้นตอนต่างๆ ของพิธีกรรมการบรรจุศพลงในหีบศพ เช่น การซื้อที่ การนำเงินใส่ในปากผู้ตาย การบังสุกุลปากหีบ อย่างไรบ้าง

แนวคำตอบ การซื้อที่เดิมมีการฝังในป่าช้า ซึ่งอาจมีการฝังศพอื่นมาก่อน ก็เลยทำพิธีซื้อที่ด้วยเงินกะเจ้าที่เจ้าทาง หรือยายกลิตากลา การนำเงินใส่ปากผู้ตาย เป็นการให้ลิตแก่คนเป็นว่า แม้ให้เงินนำติดตัวไป แต่สุดท้ายก็ตกที่เชิงตะกอน เราไม่สามารถนำทรัพย์สินใดๆ ติดตัวไปได้ แม้เงินบาทเดียวก็นำติดตัวไปไม่ได้ การบังสุกุลปากหีบเพื่อให้พระสงฆ์ได้พิจารณาอุสภกรรมฐาน และเพื่อให้คนตายและเจ้าภาพได้บำเพ็ญบุญในเบื้องต้น

ผลที่ได้จากแบบสอบถาม

- ทำให้ผู้ตายมีเงินใช้ในชาติหน้า
- สัปเหร่อเป็นคนจัดการ ทำตามที่เขาจัดให้
- เป็นการซื้อที่เพื่อให้ศพมีที่อยู่
- เป็นความเชื่อที่น่าสับสน มาแต่โบราณ
- ให้คนที่อยู่ได้รู้ว่าตายไปแล้วก็ไม่สามารถเอาสมบัติอะไรติดตัวไปได้
- เป็นเรื่องของเจ้าของพิธีคิดจะทำแล้วทำตามกันมาจนเป็นประเพณี
- ต้องการให้ศพเจอภพภูมิที่ดีได้เดินไปสวรรค์

5. ท่านเข้าใจพิธีกรรมการบำเพ็ญกุศลสวดพระอภิธรรมอย่างไรบ้าง

แนวคำตอบ เป็นการปฏิบัติตามพุทธประเพณีที่พระพุทธเจ้าได้แสดงพระอภิธรรมโปรดพระพุทธมารดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เมื่อปรารถนาคนตายจึงได้มีประเพณีปฏิบัติให้สวดพระอภิธรรมหน้าศพ ทั้งเป็นการบำเพ็ญกุศลทำบุญอุทิศให้แก่ท่านผู้ตายอย่างสมบูรณ์ ด้วยการถวายทานแก่พระสงฆ์ 4 รูป ซึ่งนับว่าเป็นสังฆทาน เพราะถวายแก่สงฆ์ (ภิกษุจตุรวรรค 4 รูป เรียกว่าสงฆ์) รักษาศีล (รับศีลในเบื้องต้น) และเจริญภาวนา ด้วยการฟังพระสงฆ์สังวัชยายพระพุทธมนต์ หรือฟังพระธรรมเทศนา

ผลที่ได้จากแบบสอบถาม

- เพื่อเป็นการส่งวิญญาณให้ไปสู่สุคติ
- เพื่อสอนธรรมแก่คนที่ยังมีชีวิตอยู่
- เพื่อให้ผู้ตายได้ฟังธรรม
- เป็นความเชื่อแต่โบราณเป็นการสวดให้คนตายได้รู้ตัวว่าได้ตายไปแล้ว
- ในสมัยก่อนการตาย เวลาสวดมีการฟื้นขึ้นมา จึงมีการสวดเพื่อทำบุญให้ผู้ตาย และรอดูว่าจะฟื้นขึ้นมาอีกหรือไม่

- เพื่อป้องกันไม่ให้วิญญาณมารบกวนผู้ที่ยังอยู่

6. ท่านเข้าใจพิธีกรรมในการทำบุญ 7 วัน 50 วัน และ 100 วัน อย่างไรบ้าง

แนวคำตอบ เป็นคติที่คนไทยได้รับมาจากประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพของพุทธบริษัทชาวไทยเชื้อสายจีนและญวน ซึ่งนับถือพระพุทธศาสนาแบบมหายาน และมีประเพณีการปฏิบัติดังกล่าวมานี้ เมื่อราชสำนักรับมาปฏิบัติ ประชาชนทั่วไปก็ปฏิบัติตาม และมีความเชื่อว่าวิญญาณของผู้ตายจะมารับผลบุญจากลูกหลานตามวาระดังกล่าวนี้

ผลที่ได้จากแบบสอบถาม

- เป็นความเชื่อแต่โบราณว่าคนตายไป 7 วันยังไม่ไปเกิด ถ้าทำบุญให้ตอนนี้คนตายจะได้บุญแน่นอน

- เป็นประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา
- เพื่อให้ดวงวิญญาณมารับส่วนบุญที่ได้อุทิศให้
- เพื่อให้เราได้ระลึกถึงผู้ตายและได้คลายความเสียใจว่าได้ทำให้อย่างดีที่สุดแล้ว

7. ท่านเข้าใจขั้นตอนต่างๆ ของพิธีกรรมการเชิญศพขึ้นตั้งบนจิตกาธาน (เมรุ) เช่น การตั้งกระบวนแห่ การนำศพเวียนซ้ายรอบเมรุ 3 รอบ และการเชิญขึ้นตั้งบนจิตกาธานอย่างไรบ้าง

แนวคำตอบ การตั้งกระบวนแห่เพื่อแสดงเกียรติยศของผู้ตายและแสดงให้เห็นถึงความพร้อมเพรียงที่หมู่ญาติมีต่อผู้ตาย การเวียนเมรุ 3 รอบ แสดงให้เห็นถึงชีวิตของปวงชนที่เวียนไปในทางที่ไม่ประเสริฐ ต้องเวียนว่ายตายเกิดในภพ 3 คือ กามภพ รูปภพ และอรุณภพ และสิ้นสุดที่เชิงตะกอน การเชิญขึ้นตั้งบนจิตกาธานเพื่อประกอบพิธีบูชาความดีของท่านผู้ตายในวาระสุดท้าย โดยปกติจะหันศีรษะศพไปทางทิศตะวันตก ซึ่งคติไทยมองว่าเป็นทิศไม่ดี แต่คติพระพุทธศาสนาแบบมหายานแสดงไว้ว่าทิศนี้เป็นทิศที่ดี เพราะเป็นทิศอันเป็นที่ตั้งของพุทธเกษตรหรือแดนสุขาวดี

ผลที่ได้จากแบบสอบถาม

- เป็นประเพณีที่ทำตามต่อๆ กันมา
- เป็นปริศนาธรรมเรื่องของไตรลักษณ์
- ไว้อาลัยเป็นครั้งสุดท้าย
- เป็นพิธีกรรมที่ทำต่อกันมา

8. ท่านเข้าใจขั้นตอนต่างๆ ของพิธีกรรมการประกอบพิธีฌาปนกิจศพ เช่น การทอดผ้าบังสุกุล การวางดอกไม้จันทน์ และการโปรยทานอย่างไรบ้าง

แนวคำตอบ การทอดผ้าบังสุกุล เดิมที่ต้องการให้พระสงฆ์เจริญอุสภกรรมฐาน และถือผ้าบังสุกุลไปเพื่อใช้สอย แต่ปัจจุบันเพื่อให้เกียรติคนยังอยู่ในการอัญเชิญผ้าขึ้นทอด และเพื่อให้ผู้ตายได้ทำบุญด้วยมือตนเองในวาระสุดท้ายก่อนการฌาปนกิจศพ การวางดอกไม้จันทน์ เดิมเป็น

การมาร่วมกันเผาศพ แต่ปัจจุบันเป็นพิธีเพื่อบูชาความดีของท่านผู้ตาย ดอกไม้จันทน์เป็นสื่อบอกว่า แม้จะตายแต่ไม่ทิ้งกลิ่นหอมฉันใด คนดีตายก็ตายแต่ตัว แต่เกียรติคุณความดีหาได้ตายตามตัวไปไม่ การโปรยทาน เป็นการสงเคราะห์คนยากจนที่มาร่วมในพิธีเผาศพ เป็นการให้ทานครั้งสุดท้ายโดย ทายาทของผู้ตายก่อนที่จะสลายร่างด้วยการเผา เป็นคติให้ข้คิดว่ากินทุกอย่างให้แก่โลก ไม่ได้นำ สมบัติใดๆไปด้วย

ผลที่ได้จากแบบสอบถาม

- เป็นการระลึกถึงและไว้อาลัยผู้ตายเป็นครั้งสุดท้าย
- ทำบุญเพื่อให้พระสงฆ์นำไปใช้ประโยชน์ต่อไป
- การโปรยทานเป็นการซื้อที่เพื่อให้คนตายได้มีทางเดินผ่านไป
- สร้างกุศลครั้งสุดท้ายให้คนตาย
- ความเชื่อแต่โบราณ เป็นการนิมนต์พระมาสวดให้ผู้ตายได้รับรู้เป็นครั้งสุดท้าย
- เพื่อเป็นการให้เกียรติกับแขกที่มาร่วมงานเชิญผ้ามาทอด
- เจ้าหน้าที่ของวัดแนะนำเลยทำตาม

9. ท่านเข้าใจพิธีกรรมในการเก็บอัฐิของผู้ตายอย่างไรบ้าง

แนวคำตอบ การเก็บอัฐิคือการเลือกเก็บกระดูกส่วนต่างๆ มาประกอบเป็นรูปร่างคน แล้วอาราธนาพระสงฆ์มาเจริญพุทธกรรมฐาน โดยแฝงคติให้คนเป็นได้เห็นว่าคนเราเมื่อตายไปแล้ว ก็ต้องเกิดใหม่อีก เหมือนการขึ้นและตกลงแห่งดวงตะวัน จึงหันศีรษะของคนตายไปทางทิศ ตะวันตกและให้พระบังสุกุลตาย จากนั้นก็แปรให้หันศีรษะไปทางทิศตะวันออก แล้วให้พระสงฆ์ บังสุกุลเป็น การเอาเหรียญเงินเหรียญทองโปรยลงเพื่อถือเคล็ดว่าเป็นกระดูกเงินกระดูกทอง ลูกหลานจะได้เก็บไว้เป็นขวัญถุง มีความเชื่อว่าการเงินจะคล่อง มีการประพรมน้ำอบโรยเข้าดอก ดอกไม้เป็นการแสดงความเคารพนับถือในท่านผู้ตายแล้วจึงเลือกเก็บอัฐิธาตุของผู้ตายไว้ สักการบูชา ส่วนที่เหลือก็รวมกะจี๋เถ่าที่เรียกว่าอังคารแล้วนำไปฝังดินหรือลอยในทะเลใกล้ปากอ่าว ตามที่เห็นสมควรต่อไป

ผลที่ได้จากแบบสอบถาม

- เพื่อเก็บอัฐิของผู้ตายไว้บูชา
- เจ้าหน้าที่แนะนำก็ปฏิบัติตามที่เขากำหนดไว้
- ความเชื่อแต่โบราณเป็นการเก็บอัฐิพ่อแม่ ญาติไว้ทำบุญหรืออุทิศบุญกุศลในพิธีต่างๆ ในวันข้างหน้า
- เพื่อให้ลูกหลานได้กราบไหว้

- เก็บอัฐิไว้ที่บ้านเพื่อให้ดวงวิญญาณได้ปกป้องบ้าน

จากแบบสอบถามตอนนี้พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามแยกออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ตอบว่า ไม่ทราบ หรือ ไม่รู้ จำนวน 164 คน หรือ ร้อยละ 47.86 กลุ่มที่สอง คือกลุ่มผู้ได้แสดงความเข้าใจในหลักธรรมและความเชื่อที่ได้จากพิธีกรรมการทำศพ จำนวน 179 คน หรือร้อยละ 52.14 จากผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด

ตารางที่ 4.9 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างเพศและความเข้าใจหลักธรรมที่ได้จากพิธีกรรมในการทำศพ

		จำนวนคน (ร้อยละ)		รวม
		ทราบ	ไม่ทราบ	
เพศ	ชาย	81(51.59)	76 (48.41)	157
	หญิง	98 (52.69)	88 (47.31)	186
รวม		179 (52.14)	164(47.86)	343
อายุ	25-30ปี	40 (54.79)	33 (45.21)	73
	31-35ปี	11 (50.00)	11 (50.00)	22
	36-40 ปี	24 (40.00)	36 (60.00)	60
	41-45 ปี	31 (58.49)	22 (41.51)	53
	46-50 ปี	17 (53.12)	15 (46.88)	32
	มากกว่า 50 ปีขึ้นไป	56 (54.37)	47 (45.63)	103
ระดับการศึกษา	ต่ำกว่าปริญญาตรี	66 (50.77)	64 (49.23)	130
	ปริญญาตรีหรือเทียบเท่า	81 (54.00)	69 (46.00)	150
	สูงกว่าปริญญาตรี	32 (50.79)	31 (49.21)	63
รวม		179	164	343

หมายเหตุ : ค่าแสดงผล (ร้อยละ)

จากตารางที่ 4.9 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างผู้ตอบแบบสอบถามกับเพศ อายุ และระดับการศึกษา พบว่า ในกลุ่มผู้ตอบแบบสอบถามที่ตอบว่าไม่ทราบ เป็นเพศชาย ร้อยละ 48.41 เป็นเพศ

หญิง ร้อยละ 47.31 ช่วงอายุสูงสุดคือช่วงอายุ 36-40 ปี ร้อยละ 60 รองลงมาคือช่วงอายุ 25-30 ปี ร้อยละ 45.21 ช่วงอายุต่ำที่สุดคือช่วงอายุ 31-35 ปี ร้อยละ 50 ระดับการศึกษามากที่สุด คือต่ำกว่าปริญญาตรี คือ ร้อยละ 49.23 รองลงมาคือสูงกว่าปริญญาตรี ร้อยละ 49.21 และระดับการศึกษาน้อยที่สุดคือปริญญาตรีหรือเทียบเท่า ร้อยละ 46 จากผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด

กลุ่มที่สอง คือกลุ่มที่ตอบความเข้าใจในหลักธรรมที่ได้จากพิธีกรรมในการทำศพ ในกลุ่มนี้ผู้ตอบแบบสอบถามผู้ที่ตอบว่าทราบ เป็นเพศชาย ร้อยละ 51.59 เป็นเพศหญิง ร้อยละ 52.59 ช่วงอายุสูงสุดคือช่วงอายุ 50 ปีขึ้นไป ร้อยละ 54.37 รองลงมาคือช่วงอายุ 25-30 ปี ร้อยละ 54.79 ช่วงอายุต่ำที่สุดคือช่วงอายุ 31-35 ปี ร้อยละ 50 ระดับการศึกษามากที่สุด คือปริญญาตรีหรือเทียบเท่า ร้อยละ 54 รองลงมาคือต่ำกว่าปริญญาตรี ร้อยละ 50.77 และน้อยที่สุดคือสูงกว่าปริญญาตรี ร้อยละ 50.79 จากผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive analysis)

เพื่อให้งานวิจัยนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ผู้วิจัยได้สืบค้นจากเอกสารชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิและเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง และทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับบุคคลที่กำหนดเป็นกลุ่มตัวอย่างคือ พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการฌาปนสถาน และพระภิกษุผู้เคยดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการฌาปนสถานวัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร จำนวน 5 รูป และเจ้าหน้าที่ฌาปนสถานวัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร จำนวน 2 คน เป็นการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured interview) โดยสอบถามถึงประวัติ ชีวิตประจำวัน และข้อมูลเกี่ยวกับพิธีกรรมในการทำศพ ในการรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์ ที่มีแต่หัวข้อที่ต้องการสัมภาษณ์ เป็นประเด็นกว้างๆ ส่วนคำถามเฉพาะเกี่ยวกับรายละเอียดต่างๆ นั้นไม่เหมือนกันหมด

ในการสัมภาษณ์นี้ผู้ให้สัมภาษณ์แต่ละคนอาจให้รายละเอียดปลีกย่อยที่ต่างกัน ซึ่งคำถามเกี่ยวกับรายละเอียดต่างๆ นั้นจะเกิดขึ้นต่อเนื่องจากการให้ข้อมูลของผู้ให้สัมภาษณ์แต่ละคน เพื่อให้ผู้วิจัยจะได้รับรู้ข้อมูลโดยละเอียดทั้งหมดตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริง โดยมีกรอบข้อมูลที่ต้องการดังต่อไปนี้ ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถามได้ เช่น เพศ อายุ ระดับการศึกษา และภูมิภูมิลำเนาเดิม ข้อมูลเกี่ยวกับความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมในการทำศพ และข้อมูลเกี่ยวกับความเข้าใจในหลักธรรมในการมาร่วมพิธีกรรมในการทำศพ

ข้อมูลด้านหลักธรรมและความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมในการทำศพ

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิคือพระไตรปิฎกและอรรถกถาและเอกสารอื่นที่เกี่ยวข้อง และจากการสัมภาษณ์กับพระภิกษุและเจ้าหน้าที่ผู้ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกัน

พิธีกรรมในการทำศพว่า หลักธรรมและความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมการทำศพของ พุทธศาสนิกชนในปัจจุบัน มีที่มาจากต่อไปนี้

1. หลักคำสอนในพระพุทธศาสนา
2. ความเชื่อที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ
3. การแนะนำโดยผู้ที่มีความชำนาญด้านพิธีกรรมการทำศพ
4. จารีตประเพณีที่เป็นกรอบวัฒนธรรมไทย
5. การได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาต

1. หลักคำสอนในพระพุทธศาสนา พุทธศาสนิกชนในสังคมไทยได้รับการเพาะบ่มให้มี เจตคติและท่าทีในการปฏิบัติตนจากหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาจนกลายเป็นอัตลักษณ์และ รากฐานของวัฒนธรรมไทย ประเพณีที่ถือปฏิบัติเมื่อสืบสาวหาเหตุแห่งการปฏิบัติ นั้น ก็จะพบว่า ล้วนมีรากฐานมาจากคำสอนในพระพุทธศาสนา ความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด ความเชื่อว่าการทำบุญอุทิศจะช่วยให้ผู้ตายได้รับประโยชน์สุขในปรโลก ความตระหนักในหน้าที่ที่พึงปฏิบัติต่อ บุญการีทั้งในขณะที่ท่านยังมีชีวิตอยู่และในขณะที่ท่านละจาก โลกนี้ไปแล้ว ทั้งหมดนี้ล้วนเป็นหลัก คำสอนที่มีอยู่ในพระพุทธศาสนาและถูกสืบทอดมาโดยพระสงฆ์ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา และเป็น แรงบันดาลใจในการจัดพิธีกรรมในการทำศพด้วยความศรัทธาเชื่อมั่น

2. ความเชื่อที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ บรรพบุรุษได้สั่งสอนท่าทีที่พึงปฏิบัติ ต่อผู้ตายผ่านสื่อคือการบอกให้รู้ และทำให้ดู อยู่ให้เห็น เป็นการปลูกฝังจากรุ่นสู่รุ่น ทำให้ผู้ที่ยังมี ชีวิตอยู่ต้องลงมือปฏิบัติพิธีกรรมที่เชื่อโดยไม่ต้องหาเหตุผลใดๆ มารับรอง โดยมุ่งหวังที่จะให้ผู้ตาย ได้รับประโยชน์สุขในปรโลก พิธีกรรมการทำศพจึงเกิดขึ้นจากการจดจำสิ่งที่บรรพบุรุษได้เคยทำไว้ เป็นแบบ และจะรู้สึกว่าคุณดกบกร่องถ้ายังไม่ได้ทำเหมือนอย่างที่บ้านบรรพบุรุษได้เคยทำเป็น แบบอย่างไว้แล้ว

3. การแนะนำโดยผู้ที่มีความชำนาญด้านพิธีกรรมการทำศพ เมื่อมีสัมพันธชนคนใน ครอบครัวถึงแก่ความตาย ภายหลังจากที่มีการชันสูตรเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ผู้แทนของญาติจะต้องไปแจ้ง ตายที่สำนักงานเขต เพื่อออกมรณบัตรและระบุว่า จะฝังหรือเผา ณ สถานที่ใด จากนั้นก็จะติดต่อทาง ร้านโลงโดยตรงหรือติดต่อสำนักงานฅาปนสถาน เพื่อรับศพไปตั้งบำเพ็ญกุศล เจ้าของร้านโลงหรือ เจ้าหน้าที่ฅาปนสถาน จะแนะนำลำดับพิธีกรรมในการทำศพตั้งแต่เบื้องต้น จนกระทั่งแล้วเสร็จ โดยมีงบประมาณค่าใช้จ่ายให้เลือกว่าจะสามารถจัดได้ในระดับใด เพราะค่าใช้จ่ายที่เป็นตัวแปร หลักคือค่าโลงศพ ค่าดอกไม้ ค่าอาหารเลี้ยงแขก ค่าไทยธรรม เพราะเหตุดังกล่าวนี้ ผู้เป็นเจ้าภาพก็ สามารถจัดพิธีกรรมการทำศพได้แม้จะไม่มีความรู้ด้านนี้มาเลยก็ตาม

4. จารีตประเพณีที่เป็นกรอบวัฒนธรรมไทย สังคมไทยมีคำพังเพยคำหนึ่งว่า “เข้าเมืองตาหลิ่ว ต้องหลิ่วตาตาม” นั้นหมายถึงลักษณะนิสัยคนไทย เมื่อไปอยู่ในสังคมที่มีการปฏิบัติอย่างไร ก็จะอนุวัตรตามนั้นไม่เปลี่ยนแปลง ถ้าไปเปลี่ยนแปลงก็จะกลายเป็นการทำสิ่งที่สังคมไม่ยอมรับ และมีผลต่อการอยู่ร่วมกันในชุมชน ดังนั้นประเพณีชีวิตอันว่าด้วยการตาย เมื่อสังคมส่วนใหญ่ทำกันมาอย่างไร ก็มีการปฏิบัติกันไปตามนั้น จึงมีคำกล่าวที่ว่า “ทำพอเป็นพิธี” คือไม่ได้ทำด้วยความรู้ ความเข้าใจหรือเลื่อมใสแต่ประการใด เห็นเขาทำมาอย่างไรก็ทำตามไปอย่างนั้น เข้าทำนองที่ว่า “เถรสองบาตร” บางทีก็ทำเพื่อเอาหน้าเอาตาไป ถึงกับพาดตนเองเดือดร้อน เข้าในลักษณะ “คนตายขายคนเป็น”

5. การได้รับพระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์ พิธีกรรมในการทำศพสำหรับข้าราชการหรือประชาชนผู้ทำคุณต่อประเทศชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ทั้งที่ได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ หรือไม่ได้รับก็ตาม รวมทั้งพระสงฆ์ด้วย เมื่อถึงแก่กรรม ถ้าได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ หรือพระสงฆ์ที่ได้สมณศักดิ์ ก็จะได้รับพระมหากรุณาธิคุณพระราชทานน้ำหลวงอาบศพ/ทรงศพ หีบหรือโกศพร้อมด้วยเครื่องประกอบเกียรติยศประกอบศพ และได้รับพระบรมราชานุเคราะห์ในการบำเพ็ญพระราชกุศลพระราชทานแก่ศพตามวาระต่างๆ จนถึง การออกเมรุพระราชทานเพลิงศพ ตามระเบียบที่ได้กำหนดไว้ในชั้นเครื่องราชอิสริยาภรณ์และสมณศักดิ์

ส่วนประชาชนผู้ที่ไม่ได้เครื่องราชอิสริยาภรณ์หรือพระสงฆ์ที่ไม่ได้สมณศักดิ์ แต่เป็นผู้ที่ทำคุณต่อแผ่นดิน และทรงรู้จักเป็นการส่วนพระองค์ก็อาจได้รับพระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์เป็นกรณีพิเศษ คุณเดียวกับผู้ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์หรือพระสงฆ์ที่ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ แต่จะมีเครื่องประกอบเกียรติยศที่ได้กำหนดไว้เป็นการเฉพาะ เช่น พระราชทานหีบทองลายเครื่องอัฐนประกอบศพเป็นต้น ซึ่งหีบชั้นนี้จะพระราชทานเฉพาะผู้ที่ไม่ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์เท่านั้น พิธีกรรมการทำศพจึงสามารถกระทำได้ในผู้ที่ได้รับพระบรมราชานุเคราะห์ดังกล่าว

โดยสรุปพิธีกรรมการทำศพมีลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

การอาบน้ำศพ ประเพณีนี้มาจากอินเดีย คือพอกนโกสัตยาญาติจะนำคนป่วยมานอนรอความตายที่ริมฝั่งแม่น้ำคงคา ถ้าคนยากจนก็นอนกลางแจ้ง คนฐานะปานกลางก็มีการคาดผ้าคลุม ถ้าคนร่ำรวยก็นอนในโรงแรม เรียกว่าสถานที่นอนรอความตาย พอตายก็เอาศพพุ่มในแม่น้ำคงคา แล้วก็เผาบนกองฟอนทันที ศพที่ไม่เผาแต่ใส่แพลอยน้ำไปก็มีสาวพรหมจารีย์ เด็กทารก และนักบวช สาเหตุที่ต้องอาบน้ำศพ เพราะต้องการให้ร่างกายของคนตายสะอาดบริสุทธิ์ โดยใช้น้ำมนต์ผสมน้ำฝนหรือน้ำที่สะอาด โรยด้วยดอกไม้หอม บางครั้งใช้น้ำอบไทยผสมเพื่อให้เกิดความหอม

แต่ถ้าเป็นศพที่ได้รับพระราชทานน้ำหลวงอาบศพ ประชานในพิธีจะประกอบพิธีเป็นลำดับสุดท้าย โดยนำน้ำหลวงที่ได้รับพระราชทานเทราดลงที่ตัวศพ จากนั้นเจ้าหน้าที่สำนักพระราชวังจะทำการมัตตราสังแล้วนำศพบรรจุลงในหีบศพต่อไป

การรดน้ำศพ จะทำหลังจากคนตายไม่นานนัก เพราะศพยังสดอยู่ สัปเหร่อจะนำศพไปนอนที่อันสมควร จับมือข้างหนึ่งยื่นออกมายังหมอนใบเล็กที่รองรับ จัดพานหรือขันใบโตรองรับน้ำ ลูกหลานผู้ตายจะทำหน้าที่ตักน้ำที่เตรียมไว้ โดยใช้ขันใบเล็ก ส่งให้กับผู้ที่มารดน้ำศพ โดยการเทน้ำลงมือของผู้ตาย กล่าวคำขอขมาต่อผู้ตาย

การแต่งศพ เริ่มต้นด้วยการหิวศพ เมื่อทำพิธีอาบน้ำศพเรียบร้อยแล้ว ต้องหิวศพให้ศพ บางพื้นบ้านหิวศพธรรมดาเหมือนกับคนเป็น แต่บางท้องถิ่นหิวเพียง 2 ครั้ง คือการหิวศพกลับไปด้าน หน้าซีกหนึ่ง แล้วหิวกลับไปด้านหลังซีกหนึ่ง มีความเชื่อว่าการหิวศพคนตายครั้งหนึ่งสำหรับคนเป็นครั้งที่สองสำหรับคนตาย เมื่อหิวศพเสร็จแล้วต้องหักหิวโยนลงไปในโลงศพ หิวที่ใช้หิวศพแล้วคนเป็นจะนำกลับมาใช้อีกไม่ได้

การนุ่งผ้าสวมเสื้อให้ศพ เมื่ออาบน้ำศพเรียบร้อยแล้ว ต้องแต่งตัวศพ ซึ่งเป็นไปตามฐานะ เช่น นุ่งผ้าขาวเอาชายพกไว้ข้างหลังแล้วสวมเสื้อขาว ให้สวมเสื้อกลับกัน เอาหน้าไว้หลัง เอาด้านหลังไว้หน้า ต่อจากนั้นจึงนุ่งห่มแบบธรรมดาอีกที เป็นการแสดงให้เห็นความแตกต่างระหว่างการแต่งตัวของคนตายกับคนเป็น

การนำเงินใส่ปากศพ สมัยก่อนใช้เงินพดด้วง หรือของมีค่า เช่น แหวนทองห่อผ้าขาวผูกเชือกให้มีหางยาวใส่ในปากศพ แล้วนำหางเชือกออกมานอกปาก จะทำไม่ไห้แหวนตกไปในลำคอคนตาย เพราะเวลาเผ่าจะได้นำแหวนออกมาเก็บเป็นที่ระลึก ปัจจุบันใช้เหรียญใส่ลงในปากศพ เป็นการให้ข้อคิดว่าทรัพย์สมบัติที่มีอยู่ เมื่อตายไปแล้วไม่สามารถจะนำทรัพย์สมบัติอันใดไปใช้ในปรโลกได้

การปิดหน้าศพ ในสมัยก่อนการปิดหน้าศพให้นำขี้ผึ้งแผ่นออกเป็นแผ่นกว้างยาวขนาดเท่าใบหน้าผู้ตายแปะปิดใบหน้า หรือปิดแก้มดวงตาและปากคนตายเท่านั้น บางพื้นที่ปิดด้วยทองคำเปลวบนขี้ผึ้งหรือใช้ผ้าปิดแทน นอกจากจะเป็นการป้องกันความอูจาดแล้วยังบ่งบอกว่าถ้าคนเรารู้จักปิดตาทั้งคู่ปิดหู 2 ข้าง ปิดปากเสียบ้างจะนั่งนอนสบาย ถ้าเปิดตาดู เปิด 2 หูฟัง เปิดปากเสียงดังนั่งนอนไม่สบาย

การมัตตราสังศพ การมัตตราสังศพเป็นพิธีเพื่อไม่ให้ศพขึ้นอืด แต่สมัยนี้มียารักษาสภาพศพดี ก็เลยไม่มีการมัตตราสังอย่างเดิม สัปเหร่อจะทำการมัตตราสังโดยใช้ด้ายดิบขนาดใหญ่เท่านิ้วก้อยมัดเป็น 3 เปลาะ คือ เปลาะแรกทำให้ห่วงสวมคอกาวนาคาถาว่า “*ปุตโต คีเว*” ห่วงลูกผูกคอก แล้วเอาด้ายมาโยงมาทำเป็นบ่วงตะกรุดผูกข้อมือโดยจัดให้ประนมมือที่หน้าอกอีกเปลาะหนึ่งว่า

คาถา “ภริยา หัตถเด” ห่วงภรรยาผูกมือ โยงด้ายมาที่เท้าทำเป็นปวงผูกข้อเท้าทั้ง 2 ข้าง ให้ติดกันว่า
 คาถา “ระนั่ง ปาท” ห่วงทรัพย์ผูกเท้า จากนั้นนำผ้าขาวผืนใหญ่ห่อศพให้มีค ขมวดชายผ้าไว้ทาง
 ศีรษะ มัดด้วยด้ายดิบขนาดนิ้วก้อยเป็นเปลาะๆ ให้แน่น 5 เปลาะตั้งแต่ปลายเท้าขึ้นมา ว่าคาถา “ยัน
 ตัง สะนะตัง วิกะลึงคะเล” ให้เหลือปลายเส้นด้ายไว้ ปล่อยให้สายยาวออกนอกโลง การห่อตัวเช่นนี้
 เปรียบได้ว่าเป็นกระเพาะและสายรกที่ห่อหุ้มตัวตั้งอยู่ในครรภ์มารดา จากนั้นก็ยกศพลงในโลง

การทำนํ้ามนต์ธรณีสาร เป็นการทำนํ้ามนต์เพื่อประพรมขจัดปัดเป่าสิ่งที่เป็นอัปมงคล
 ออกไป โดยใช้เทียนหยดเหมือนกันทำนํ้าพระพุทธรณ์แต่พระคาถาที่ใช้ทำนํ้ามนต์ใจความ
 ว่า

สิโร เม พุทฺธเทวณฺจ	นลาภฺ พุทฺหมเทวตา
หทยํ นรายนฺจ	เทวหตฺเต ปรม สุรา.
ปาเท วิสฺสนฺกณฺจ	สพฺพกมฺมา ปสิทฺธิ เม
สิทฺธิกิจฺจํ สิทฺธิกมฺมํ	สิทฺธิการิย ตถาคโต
สิทฺธิลาโภ นิรฺนตฺรํ	สิทฺธิเตโช ชโย นิจฺจํ
สิทฺธิกมฺมํ ปสิทฺธิ เม	สพฺพสิทฺธิ ภวนฺตุ เม
สิทฺธิกมฺมํ ปสิทฺธิ เต	สพฺพสิทฺธิ ภวนฺตุ เต.

การนำศพลงโลง ก่อนนำศพใส่โลง สัปเหร่อจะทำพิธีเบิกโลงโดยเอาไม้ไผ่มาจักเป็นซีก
 เล็กๆ ทำเป็นบันได 4 ชั้น หรือให้มี 3 ช่อง กว้างยาวเท่ากับโลง เอาเสื่อผืนหนึ่งทำด้วยไม้ไผ่ 7 ซีก
 ถักติดกันเหมือนแร้ง (ที่ห้ามศพรูปอย่างแตร) วางกั้นโลงเอาผิวไม้ขึ้น ไว้ระยะห่างเพื่อรองรับอย่าง
 เสื่อ นำไม้ไผ่ผ่าให้โตขนาดนิ้วก้อย ยาวพอสมควร ข้างหนึ่งสำหรับคาบปากโลงเป็นระยะจนครบ 8
 อัน เป็นทำนองไม้ตบปึงปลา และอีกข้างหนึ่งสำหรับคาบสายสิญจน์ วนทางขวา ก่อน ให้รอบโลง
 ไม้นี้ เรียกว่า ปากกาจับโลง แล้วนำเทียน 8 เล่ม พาดที่ปากโลงให้ระหว่างปากกาทั้ง 8 ช่อง กับที่
 กระทงใบตองขนาดเล็กใส่กึ่งพลา ปลาข่า หรือจะเป็นอาหารอื่นๆ ก็ได้ นำมาวางบนปากโลงทั้ง 8
 ช่อง เป็นเครื่องสังเวทพทั้ง 8 ทิศ

จากนั้นเตรียมขันทำนํ้ามนต์ธรณีสาร ทางภาคเหนือ เรียกขม้นส้มป่อย ใช้ฝักส้มป่อยใส่
 น้ำจะออกมาสีเหลืองๆ เวลาไปส่งศพแล้วกลับมา ก่อนจะกลับบ้านจะเอาน้ำขม้นส้มป่อยนี้ประพรม
 ที่ตัว เพื่อไม่ให้วิญญูตามไป และให้เกิดความบริสุทธิ์เกิดความสุขสบายใจ โดยใช้ใบหนาดสำหรับการ
 การประพรม โดยผู้ทำจะเป็นครูอาจารย์คือสัปเหร่อเป็นคนทำ

เมื่อสัปเหร่อถามเจ้าของโลงว่าชื่ออะไร ลูกหลานจะตอบบอกชื่อคนตายเสร็จแล้ว
 สัปเหร่อจะเอามีดหมอสับปากโลง 3 ครั้ง แล้วสัปเหร่อเป็นเครื่องหมายกากบาท ให้ทราบว่ศีรษะศพอยู่
 ทางนี้ แล้วผลักเครื่องเช่น ไม้ปากกา เทียนกับด้ายสายสิญจน์ที่เหลือเศษอยู่บนปากหีบนั้นรวมลงไป

ในหีบทั้งสิ้น แล้วนำใบตองที่ใบไม่แตก ก้านไม่หัก 3 ใบมาปูทับของที่ปลัดกลงไปในโลงศพ เป็นอันเสร็จพิธี บางงานมีการตายในบ้านน้อย ก็มักจะเอาหีบไปไว้ในหีบศพด้วย เพราะมีความเชื่อว่าคนตายจะได้ไม่มาเอาคนอื่นไปอีก

การตั้งศพ โดยทั่วไปจะหันหัวไปทางทิศตะวันตก เพราะถือว่า เป็นทิศของคนตาย หรือถ้ามีเหตุจำเป็นก็อนุโลมให้หันไปทางทิศใต้ แต่อย่าให้ศพหันเท้าไปทางที่นั่งของพระสงฆ์ ในคติมหายาน มีความเชื่อว่าทิศตะวันตกเป็นทิศซึ่งเป็นที่ตั้งของพุทธเกษตรหรือดินแดนสุขาวดี เมื่อคนตายไปแล้วก็ปรารถนาให้ไปเกิดที่ดินแดนนี้

การตามไฟหน้าศพ สมัยโบราณไม่มีไฟฟ้า จะใช้กะลาหรือใช้ตะเกียงน้ำมันก๊าด จุดไฟหน้าศพหรือจุดไฟวางไว้ปลายเท้าของศพเพื่อให้แสงสว่างถ้าปล่อยให้ศพอยู่ในความมืดจะดูน่ากลัว แม้ปัจจุบันยังมีพิธีตามไฟหน้าศพอยู่ แต่อาจจะใช้เพียงรูปก้านยาวๆ เท่านั้น โดยมีความเชื่อว่าควันรูปและแสงไฟจะเป็นเครื่องส่งนำทางผู้ตายไปสู่สรวงสวรรค์

การสวดศพ การสวดพระอภิธรรมศพในปัจจุบัน ได้ยึดแนวทางมาจากการที่พระพุทธองค์ได้แสดงพระอภิธรรมโปรดพระพุทธมารดา ความจริงแต่โบราณไม่ได้สวด 4 จบ สวดกันทั้งคืน 9 ปริเฉท เพราะพระอภิธรรมมัตถสังคหะมี 9 ปริเฉท สำหรับพิธีหลวงสวดกันทั้งวันทั้งคืน แต่ในปัจจุบันสวดช่วงกลางวันใช้พระสงฆ์ 2 สำหรับ กลางคืนสวดถึงเที่ยงคืนใช้พระสงฆ์ 2 สำหรับ นิยมใช้พระสงฆ์ 4 รูปเป็นพื้น โดยกำหนดพระสงฆ์ 4 รูป เป็น 1 สำหรับ ซึ่งพระที่สวดเรียกว่าพระพิธีธรรม มีการแต่งตั้งไว้ทำหน้าที่หมุนเวียนเข้าเวรในการสวดพระอภิธรรมทำนองหลวง

การสวดพระพิธีธรรมมีทำนองประจำวัด เรียกว่า ทำนองหลวงเหมือนกันทั้งหมด ใช้สวดในงานบำเพ็ญกุศลศพที่อยู่ในพระบรมราชานุเคราะห์ หรืองานบำเพ็ญพระราชกุศลศพ มีพระพิธีธรรมคือพระที่ได้รับสมณศักดิ์เรียกว่าพระพิธีธรรมทำหน้าที่สวด มี 10 สำหรับ คือ ฟังชนบุรี ประกอบด้วย วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร 1 สำหรับ วัดราชสิทธาราม 1 สำหรับ วัดอนงคาราม 1 สำหรับ วัดระฆังโฆสิตาราม 1 สำหรับ ฟังพระนคร ประกอบด้วย วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม 1 สำหรับ วัดสุทัศนเทพวราราม 1 สำหรับ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ 1 สำหรับ วัดจักรวรรดิราชาวาส 1 สำหรับ วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร 1 สำหรับและวัดบวรนิเวศวิหาร 1 สำหรับ มีนิตยภัตเดือนละ 1,500 บาท

แต่เดิมวัดบวรนิเวศวิหารไม่ได้ทำหน้าที่สวด แต่ปัจจุบันสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โปรดให้ทำหน้าที่คู่เคียงพระพิธีธรรมวัดอื่นๆ การสวดเฉพาะของวัดบวรนิเวศวิหารจึงใช้ทำนองแบบสรภัญญะวิธีแบบการสวดพระอภิธรรมมัตถสังคหะทั่วไป ไม่มีแบบทำนองหลวง

ก่อนการสวดพระอภิธรรมศพในแต่ละคืน เจ้าภาพจะจุดรูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย จุดรูปเทียนที่หน้าตู้พระอภิธรรมและจุดรูปเทียนที่หน้าหีบศพ เสร็จแล้วผู้ที่ทำหน้าที่พิธีกร อาราธนา

ศีล พระภิกษุผู้อาวุโสในพระ 4 รูป เป็นผู้ให้ศีล เมื่อสมาทานศีลจบ ก่อนที่พระจะสวดลูกหลานจะ
เกาะโลงเบาๆ เพื่อบอกให้คนตายได้ฟังพระสวดเป็นธรรมเนียมปฏิบัติกันมา กล่าวคือ ลูกหลาน
ยังคงปฏิบัติกับผู้ตายเหมือนยังมีชีวิตอยู่ เพราะความผูกพันในครอบครัว นอกจากนี้ในบางท้องถิ่น
ในระหว่างเผ่าศพอาจนัดให้มีการสวดคฤหัสถ์หรือสวดมาลัยจนสว่าง เพื่อลดความเศร้าโศกลงไป

การสวดศพจะเน้นสวดเป็นจำนวนวันก็ เพราะต้องการให้เป็นมงคล จะเห็นว่าบางที่ตั่ง
ศพ สวดพระอภิธรรม 4 วัน แต่ก็นิมนต์พระมาสวด 2 ชุด เพื่อให้ได้ครบ 5 วัน ลงเป็นวันก็ ปกติงาน
มงคลก็นิยมนิมนต์พระจำนวนที่ เว้นงานหลวงก็จะนิมนต์พระ 10 รูปเป็นพื้น คนทั่วไปเชื่อกัน
ว่า คู่เป็นเรือนของผี ก็เป็นเรื่องของคน แม้งานอวมงคลจะให้เป็นมงคลก็สวดให้เป็นวันก็เสีย จึงเน้น
คือ อีกอย่างหนึ่งเป็นการทำให้สมบูรณ์ หรืออาจจะมีความคิดว่าถ้าสวดคู่จะมีคนอื่นตายตามไปอีก ถ้าก็
ไปคนเดียวตัวนี้ก็ได้

การเช่นข้าวศพ เป็นความเชื่อว่าบุชชาคุณของคนตาย โดยเอาอาหารใส่สำรับไปเช่นไหว้
เปลี่ยนตามเวลา ทั้ง 3 มื้อ เพื่อบุชชาคุณของผู้ตาย ทำเหมือนคนตายยังอยู่ก็ต้องรับประทานอาหาร
เมื่อนำอาหารไปวางในที่สมควรปกติจะเป็นปลายเท้าศพ จะใช้มือเคาะข้างโลงศพ 3 ครั้ง บอกผู้ตาย
ให้รับประทานอาหาร สำหรับคนไทยเชื้อสายจีนนิยมเช่นข้าวศพวันละ 2 มื้อ เพราะมีความเชื่อว่าถ้า
ให้ 3 มื้อ คนตายจะกินหมดไม่เหลือถึงลูกหลาน จึงเหลือไว้ให้ลูกหลาน 1 มื้อ

การเผาศพ การกำหนดวันเผาศพ มีข้อห้ามอยู่ว่าข้างขึ้นห้ามเผาลูก หรือหมายถึงวันที่ ที่เป็น
เป็นเลขคู่ ข้างแรมห้ามเผาคู่ หมายถึงเผาในวันที่เป็นเลขคี่ ถือเป็นอัปมงคล นอกจากนี้ยังห้ามเผา
ศพในวันสุกข์ วันพฤหัสบดี วันพระ โบราณถือว่า เผาวันสุกข์ให้ทุกข์แก่ญาติ วันพฤหัสบดีเป็นวัน
ครุ วันพระเป็นวันต้องถือศีล และถ้าผู้นั้นตายวันเสาร์ ห้ามเผาวันอังคาร ในปัจจุบันส่วนใหญ่ใน
กรุงเทพมหานครจะเน้นไม่เผาศพวันสุกข์และวันเฉลิมพระชนมพรรษาเป็นหลัก วันอื่นๆ ถ้าสะดวก
ก็มีการเผาเป็นปกติ

การนำศพเวียนเมรุ เมื่อเคลื่อนศพไปถึงวัดแล้ว จะนำศพตั้งที่ศาลาบำเพ็ญกุศลก่อนเพื่อ
ทำบุญโดยมีการแสดงพระธรรมเทศนาและมาติกาบังสุกุลเพื่อเป็นการอุทิศส่วนกุศลให้คนตาย
เมื่อเสร็จพิธีทางศาสนาแล้วจะเคลื่อนศพเวียนซ้ายรอบจิตกาธาน 3 รอบ แล้วกล่าวว่า อโลโก
อโทโส อโมโห แล้วยกขึ้นตั้งบนเชิงตะกอนหันหัวศพไปทางทิศตะวันตก เจ้าภาพทั้งสวดก็มี
จำนวนคี่ลงที่เชิงตะกอน เชื่อว่า การทิ้งเบี้ยหรือสตาลค์ลงที่เชิงตะกอน คือการทิ้งเบี้ยให้ตากลีบ
ขยายกลา เนื่องมา จากความเชื่อที่ว่า ตากลีบขยายกลาเป็นผีรักษาป่าช้า และเป็นการซื้อที่ให้ผู้ตาย
กลัวว่าผู้ตายจะถูกเจ้าของป่าช้าเบียดเบียนอย่างไม่มีความสุข

การบวชสามเณรหน้าไฟ การจัดงานที่วัดในปัจจุบัน เมื่อใกล้เวลาเผา จะเชิญศพไปสู่เชิง
ตะกอน หรือเมรุมีพระนำ 1 รูป หรือญาติที่เป็นผู้ชายจะทำการบวชเป็นเณรแล้วแต่สะดวก เรียกว่า

การบวชน้ำศพหรือบวชน้ำไฟ ส่วนมากนิยมบวชก่อนวันเผา 1 วันถึง 3 วัน หรือบวชตอนเช้า เมื่อทำพิธีเผาเสร็จแล้วจึงสึก เพื่อเป็นผู้ถือสายโยงนำศพ ในพิธีหลวงจะนิมนต์พระสงฆ์ 1 รูป นั่งบนเสลี่ยงสาธยายพระอภิธรรมนำศพ การบวชสามเณรเป็นการอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตายเพื่อผู้ตายจะได้เห็นชายผ้าเหลือง และเชื่อกันว่าจะช่วยอุทิศให้พ้นจากนรกได้

การทอดผ้าบังสุกุล ก่อนจะเผาศพเจ้าภาพจะจัดเตรียมผ้าบังสุกุลไว้ทอดปากหีบ เรียกว่า ผ้ามหาบังสุกุล โดยปกติจะใช้เป็นผ้าไตรจีวร โดยเจ้าภาพจะเชิญแขกผู้ใหญ่ที่ตนเคารพนับถือเป็นผู้ทอดผ้า โดยไปทอดไว้ที่หีบศพหรือบนภูษาที่โยงต่อมายังพาน โดยนิมนต์พระสงฆ์มาชักบังสุกุลคราวละ 1 รูป โดยชุดสุดท้ายจะให้แขกที่มีเกียรติสูงสุดในงานเป็นผู้ทอด แล้วให้ผู้ทอดชำระชุดสุดท้ายเป็นประธานในการจุดเพลิงเผาหลอกเป็นคนแรกหลังจากนั้นพระสงฆ์และแขกที่มาในงานตลอดจนญาติจะขึ้นเผาเป็นลำดับต่อไป

การสวดหน้าไฟ ในเวลาที่เผาหลอกและเผาจริงพระสงฆ์ 4 รูป จะสวดหน้าไฟ (สวดพระอภิธรรม 7 คัมภีร์) เมื่อเผาหลอกเสร็จเรียบร้อยแล้ว เจ้าหน้าที่ที่ฉาบปูนกิจหรือสัปเหร่อ จะเคลื่อนศพไปยังเตาสำหรับเผาจริง แล้วจะเปิดฝาโลงให้ญาติได้เห็นหน้าคนตายเป็นครั้งสุดท้าย มีข้อห้ามมิให้ร้องไห้จนน้ำตาไหลไปถูกร่างคนตาย เพราะจะทำให้คนตายเกิดความกังวลและไม่สามารถไปสู่ปรโลกด้วยจิตที่เบิกบานได้ จากนั้นจะต๋อยลูกมะพร้าวเอาน้ำมะพร้าวล้างหน้าศพ แล้วเอาโลงศพเข้าเตาเผาแล้วให้ญาติพี่น้องจุดไฟเผาจริง

การต๋อยมะพร้าวล้างหน้าศพ ก่อนจะเผาศพจะมีการล้างหน้าศพโดยใช้น้ำมะพร้าว เพราะถือว่าเป็นน้ำที่บริสุทธิ์ สัปเหร่อจะพูดตอนเอาน้ำมะพร้าวล้างหน้าศพว่าเกิดมาชาติหน้าขอให้หน้าขาวเหมือนเนื้อในมะพร้าว เป็นการล้างหน้าครั้งสุดท้ายก่อนการไปสู่ปรโลก เหมือนกับบุคคลล้างหน้าในช่วงเช้าก่อนออกไปปฏิบัติหน้าที่ประจำวันฉนั้น

การเก็บอัฐิ เมื่อพิธีเผาศพเสร็จเรียบร้อยแล้ว วันรุ่งขึ้นจะทำการแปรธาตุ โดยสัปเหร่อจะเก็บอัฐิทั้งหมดใส่ถาดเรียงเป็นรูปคนนอนหันศีรษะไปทางทิศตะวันตก นิมนต์พระสงฆ์ชักบังสุกุลตาย แล้วเกลี่ยรูปนั้นเสียแล้วทำรูปใหม่อีกให้ศีรษะหันไปทางทิศตะวันออก แล้วนิมนต์พระสงฆ์ชักบังสุกุลเป็น สมมติว่าตายแล้วเกิดใหม่ เสร็จแล้วเลือกเก็บเอาอัฐิตามต้องการใส่โกศเก็บไว้บูชาที่บ้าน หรือนำ ไปบรรจุไว้ในสถานที่เหมาะสม เช่น สถูปเจดีย์ เป็นต้น สำหรับพิธีหลวงใช้พระ 3 รูป ส่วนคนทั่วไปใช้พระ 4 รูป หรืออย่างน้อย 1 รูป

พิธีสามหอบ คือ พิธีแปรธาตุนั่นเอง แต่ใช้พระสงฆ์ 3 รูป นิยมใช้ในพิธีหลวง โดยนิมนต์แต่ละรูปขึ้นไปบังสุกุลแล้วก็ถวายภัตตาหารคาวหวานรูปละ 1 หอบ รวมเป็น 3 หอบ ปัจจุบันใช้ปืนโตแทนหอบก็มีเปลี่ยนแปลงขณะที่ใส่แล้วแต่คงเรียก 3 หอบอย่างเดิม สำหรับคนทั่วไปที่นำแบบ อย่างพิธีหลวงมาใช้แต่จำนวนพระมากหรือน้อยกว่าพิธีหลวงก็คงนิยมเรียกว่าพิธีสามหอบเหมือนกัน

การลอยอังคาร คือการนำอัฐิและเถ้าถ่านที่เหลือจากเก็บไว้สักการบูชา โดยจะนำไปลอยที่ปากอ่าว จะมีเจ้าหน้าที่ประกอบพิธีกรรมฝากอัฐิธาตุแก่แม่พระคงคา มีเครื่องเช่นที่จะเทลงน้ำเพื่อเป็นการเซ่นและขมาต่อแม่พระคงคา พระสงฆ์และญาติประพรมน้ำอบ และโรยดอกไม้ พระสงฆ์บังสุกุลแล้ว นำอัฐิธาตุลอยลงในน้ำเป็นเสร็จพิธี

พิธีกรรมในการทำศพเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการตาย เป็นประเพณีที่ผู้อยู่ข้างหลังได้จัดพิธีให้ผู้ที่ตายไปแล้ว โดยมุ่งหวังให้คนตายไปสู่ภพหน้าอย่างมีความสุข และเพื่อให้คนเป็นทั้งหลายได้สติขบคิดเกี่ยวกับการตายจะได้ไม่มัวหลงอยู่กับความโลภ โกรธ หลง พยายามสร้างแต่ความดีงาม เพื่อจะได้พบแต่ความสุข ความเจริญ ทั้งในภพนี้และภพหน้า

ข้อมูลด้านความเข้าใจในหลักธรรมและความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมการทำศพ

หลักธรรมที่ได้จากการมาร่วมพิธีกรรมในการทำศพ จากการสัมภาษณ์ได้เห็นความเข้าใจในหลักธรรมในขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

การอาบน้ำศพหรือพิธีรดน้ำศพ ในพิธีนี้ถือเป็นโอกาสอันดีที่เราจะได้พิจารณาถึงความไม่เที่ยงแท้ของมนุษย์ พิจารณาถึงความไม่แน่นอนของชีวิต ความแน่นอนของคนเราคือความตาย สดท้ายทุกคนต้องตายเช่นกัน เป็นการขอขมาคนตาย และให้คนมารดน้ำศพได้ขบคิดทางธรรมว่ามามีมือเปล่าไปตัวเปล่า

การหักหวีในขั้นตอนหลังแต่งตัวศพเสร็จ ในตอนที่หักหวีจะกล่าวภาษาบาลีว่า “อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา” หมายถึง ความไม่เที่ยงแห่งสังขาร แม้หวีตัด ก็ต้องหักเป็นท่อนให้ใช้การไม่ได้ เป็นคติว่า ในวันหนึ่งชีวิตของมนุษย์ก็เช่นกัน หวีที่ใช้หวีศพแล้ว คนเป็นจะนำกลับมาใช้อีกไม่ได้

การนุ่งผ้าศพ การนุ่งผ้ากลับหลังให้ศพในครั้งแรก แปลว่า ตาย และการนุ่งให้ใหม่ตามปกติ เรียกว่า เกิด อธิบายได้ว่า คนเราเกิดมาต้องตาย ตายแล้วต้องเกิด เวียนเกิดเวียนตายอยู่อย่างนี้ไม่สิ้นสุด การนุ่งชายนุ่งแปลว่าจะหนีทุกข์ คือ การให้รักษาศีลปฏิบัติธรรม รักษากาย วาจา ใจ ให้บริสุทธิ์และปฏิบัติตนให้เป็นอุบาสกอุบาสิกาในพระพุทธศาสนาจึงจะหลุดพ้นได้

การนำเงินใส่ปากศพ มีคติว่า บรรดาทรัพย์สินที่ผู้ตายสะสมไว้ แม้จะมากสักเพียงใด เมื่อตายไปแล้วก็ไม่มีค่า ไม่สามารถนำมาไปได้ สมดังจวนประพันธ์ที่พระครูพิศาลธรรมโกศล อดีตผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง วัดประยูรวงศาวาสวรวิหารได้กล่าวไว้ว่า

“แต่เงินบาทสดท้ายที่เขาใส่ปาก	สัปเหร่อก็ควักไม่ยอมให้กลืน
คิดขึ้นมาแล้วน่าขมขื่น	เหลือผ้าสองผืนปกปิดร่างกาย
แต่พอคนผลอัสปเหร่อก็ยังแก้	เอาผ้าม่วงผ้าแพรออกเที่ยวร่าย
ต้องแต่งชุดเดียวทั้งวันเกิดวันตาย	ต้องมานอนเปลือยกายอยู่ขึงตะกอน”

เพราะฉะนั้นเมื่อยังมีชีวิตอยู่อย่าลุ่มหลงในทรัพย์สมบัติ และแสวงหาทรัพย์ในแนวทางที่ไม่สุจริต เพราะเมื่อตายแล้วก็ไม่สามารถเอาไปได้ สิ่งที่ดีคิดว่าไปมีแต่บุญบาปที่ตนทำเท่านั้น สมดังจวนประพันธ์ที่ว่า “อันทรัพย์สินถิ่นฐานและบ้านช่อง อีกเงินทองไร่นามหาศาล เป็นสมบัติติดตัวได้ชั่วคราว จะต้องผ่านจากกันเมื่อวันตาย ส่วนความดีมีสัจย์สมบัติแท้ ถึงตัวแก่กายลับไม่ดับหาย จะสถิตติดแน่นแทนร่างกาย ถึงตัวตายชื่อยังอยู่เชิดชูเอ๋ย”

การปิดหน้าศพ ที่ทำกันแบบนี้เพื่อป้องกันการอุจาดตา บ้างก็ให้ความหมายว่า ตากับปากเป็นช่องทางให้เกิดอุศลกรรมต่างๆ จึงเปิดเสียอย่าให้อุศลเข้าสู่ทางตาและปากได้อีก สมดังคำกล่าวที่พระพิมลธรรม (ชอบ อนุจารีเถร) อดีตเจ้าคณะจังหวัดชลบุรีได้กล่าวไว้ว่า “ปิดตาทั้งคู่ ปิดหูสองข้าง ปิดปากเสียบ้าง จะนั่งนอนสบาย ถ้าเปิดตาดู เปิดสองหูฟัง เปิดปากเสียงดัง มักจะวุ่นวาย”

การมัดตราสังศพ คติในการมัดตราสังศพเป็นการชี้ให้เห็นว่าการเวียนว่ายตายเกิดอย่างไม่มีการสิ้นสุดเพราะมนุษย์ถูกบ่วง 3 บ่วงมัดอยู่คือ

บ่วงหนึ่งบุตรเกี่ยว พันคอ

บ่วงสองทรัพย์ผูกขา บาทาคลอ หน่วงไว้

บ่วงสามภรรยาเยี่ยง คังปอรัศรีง มีอนา

สามบ่วงนี้ใครพันได้ จึงพ้น สงสาร

การตามไฟหน้าศพ สาเหตุที่มีการตามไฟไว้ที่ปลายเท้าศพหรือหน้าศพเป็นคตินิยมแสดงการดำเนินชีวิตมนุษย์ 4 ประเภท คือ

1. **มาสว่างไปสว่าง** หมายถึง บุคคลที่เกิดมาเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนามีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ได้ให้ทานรักษาศีลและเจริญภาวนา ได้ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นปกติ จวบจนกระทั่งถึงวาระสุดท้ายแห่งชีวิต สมดังที่พระราชธรรมวาทิ (ชัยวัฒน์ ธรรมวาทุน โน) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวงวัดประยุรวงศาวาสวรวิหารได้กล่าวไว้ว่า “เกิดมาดีอย่างมีบุญ อยู่ดีอย่างมีคุณ และจากไปดีอย่างมีทุน เรียกว่า มาดี อยู่ดี และไปดี” บุคคลประเภทนี้จึงได้ชื่อว่า “มาสว่างไปสว่าง”

2. **มาสว่างไปมืด** หมายถึง บุคคลที่เกิดมาเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนาแต่ไม่ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา เกิดมาได้ในสิ่งที่ดี แต่กลับปฏิบัติตัวไม่ดี บุคคลประเภทนี้จึงได้ชื่อว่า “มาสว่างไปมืด”

3. **มามีดีไปสว่าง** หมายถึง บุคคลที่เกิดมาเป็นมนุษย์แต่ไม่นับถือพระพุทธศาสนาเป็นพวกมิจฉาทิฐิ ภายหลังได้หันกลับมานับถือพระพุทธศาสนา เป็นพวกสัมมาทิฐิ หรืออาจจะเกิดมาในที่ด้อยค่า ขาดสนจนยาก แต่ก็มีความมานะบากบั่น พยายามปฏิบัติตัวในทางที่ดี ใฝ่ธรรม จนสามารถนำพาชีวิตไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองได้ บุคคลประเภทนี้จึงได้ชื่อว่า “มามีดีไปสว่าง”

4. **มามีดไปมีด** หมายถึง บุคคลที่เกิดมาเป็นมนุษย์แต่ไม่นับถือพระพุทธศาสนาเป็นพวกมิจฉาทิฐิ และถือความเป็นมิจฉาทิฐินั้นจวบจนวาระสุดท้ายแห่งชีวิต หรือเกิดมาในที่ด้อยค่า ขัดสนจนยากแล้วยังปฏิบัติตนในทางชั่วร้าย ตายไปก็มีคนสาปแช่ง บุคคลประเภทนี้จึงได้ชื่อว่า “**มามีดไปมีด**”

การสวดศพ ในแง่ของการสอนศาสนาสามารถสอดแทรกหลักธรรมะเข้าไปได้ในพิธีกรรมการสวดศพ จึงได้มีการสวดศพและสอดแทรกหลักคำสอนในการสวดนั้นด้วย เพื่อให้คนที่มาร่วมในพิธีกรรมในการทำศพได้รับประโยชน์ และสามารถนำธรรมะไปปฏิบัติในวิถีชีวิต สมดังที่ พระพรหมมัจฉาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ) อดีตเจ้าอาวาสวัดชลประทานรังสฤษฎ์ ได้กล่าวว่า “**มางานศพแล้วให้ได้ธรรมะจากผีของดีจากพระ**”

การเวียนศพรอบเมรุ การเวียนเมรุใช้เวียนแบบอุตตราวัฏฏ์ คือเวียนซ้าย ถ้าเป็นการเวียนขวาใช้ในการที่เป็นมงคล การเวียนซ้าย 3 รอบ เป็นคติให้นึกถึงหลักธรรมคือไตรลักษณ์ ได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา หรือภพอันเป็นที่เวียนว่ายตายเกิดของสรรพสัตว์ คือ กามภพ รูปภพ อรูปภพ และสิ้นสุดที่เชิงตะกอน トラบเท่าที่ยังไม่สามารถละกิเลสได้อย่างสิ้นเชิง

การชักผ้าบังสุกุล ต้องการให้พระสงฆ์ได้ปลงอสุภกรรมฐาน อีกทั้งยังเปิดโอกาสให้คนตายได้ทำบุญกับตัวเองผ่านสายโยง เป็นวาระสุดท้าย

การต๋อยมะพร้าวล้างหน้าศพ คติธรรมสะท้อนให้เห็นว่าความดีงามคือความบริสุทธิ์ คือ ความขาว จะชำระสิ่งไม่สะอาดคือความไม่ดีไม่งามในตัวของเราให้หมดไป

การเก็บอัฐิ เป็นคติที่ได้รับจากพระดำรัสที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสบอกถึงอุปราหบุคคลให้แก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง เมื่อท่านละจากโลกนี้ไปแล้วให้นำอัฐิธาตุใส่สตูบไว้ 4 แพร่ง เพื่อให้คนทั้งหลายได้สักการบูชา และเป็นผลให้ผู้สักการบูชาไปบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์ อันว่าอุปราหบุคคลประกอบด้วย พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก และพระเจ้าจักรพรรดิ

การลอยอังคาร เป็นการสักการบูชาและเป็นการนำอัฐิธาตุและอังคารของคนตายไปไว้ในสถานที่อันเหมาะสม เป็นคติให้เห็นว่า เมื่อชีวิตถึงที่สุดแล้วก็กลับคืนสู่ธาตุเดิม คือธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม และธาตุไฟ หรือกลับคืนสู่ธรรมชาตินั่นเอง

บุพพการีเป็นบุคคลที่สำคัญของกุลทายาท ท่านตั้งอยู่ในฐานะเป็นพระพรหม เป็นบูรพาจารย์ เป็นพระอรหันต์ และเป็นผู้ตามอนุเคราะห์บุตร ดุจดังวงนประพันธ์ที่พระราชวิจิตรปฏิภาณ (สุนทร ญาณสุนทร) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง วัดสุทัศนเทพวราราม (พระพิพิธธรรมสุนทร, 2547, หน้า 15) ได้กล่าวไว้ว่า

“พ่อแม่เป็นพรหม	จตุรพักตร์	พิทักษ์ลูก
ท่านสอนผิด	สอนถูก	เป็นครูใหญ่
เป็นอรหันต์	ทองคำ	ผ่องอำไพ
เป็นผู้ให้	ให้ให้	ใครมิปาน”

เมื่อบุพการีเป็นเสมือนพระในบ้าน กุลทายาทก็ควรทำการสักการบูชาอิฐาตุของท่าน เช่นเดียวกัน และมีความดีงามอีกหลายประการ กล่าวคือ เป็นจุดศูนย์กลางของลูกหลาน เป็นจุดยึดเหนี่ยวใจของกุลทายาท เป็นการประกาศัตถุญให้เป็นที่ปรากฏ เป็นการผูกสัมพันธ์กันในวงศ์ตระกูล และได้มีโอกาสทำบุญทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา

มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี